Доф. стр. 3-4

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

КПСС НОХЧ-ГІАЛГІАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ КОМИТЕТА,
НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского рескома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 8 НОЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 110 (7924). ★ Мах 3 кеп.

ОКТЯБРА ИДЕЯШ ДАИМ ЯХАРГЪЯ

ЦІЕЙНА ХЕТАЯЬ ЦІЕЧА МАЙДАН ТІА ХИННА ПАРАДИ ДЕМОНСТРАЦИИ

ХІанз юха а хьатІаэттар цІей — Советски пачхьалкхе хьахинна ди. Къайла сенна кхухьаргда из, тахан вай тайп-тайпара лоархІ из ди: хьалхагІа ца йовзаш хинна информаци хийцца араювла йолаяларо цІаьхха чІоагІа хийцад хиннача хІамай цхьаццайолча оагІонех вайна хийттараш, хІаьта цхьабарий кхыметтел наьха санна догъэккхийтад селханарча идеалех.

Цхьабакъда, историна ховш бац вІашкабоагІаш бола лостам, хІаьта духхьал цу дийнахьа 73 шу хьалха кердача наькъа тІа яьннай Росси. Цу наькъа тІа каст-каста хувц - хувцалуш хинад котдувлаш дика хетар а эшаш халахетар а, гІоздувлаш гІеттари трагически итташ шераши. Уж деррига хІамаш хинна да. хІаьта а цхьанне а низ кхоачаргбац, мохк низ бола дунен держава а яь. дІаоттабаьча ноахалашта карагІдаьнна денале гІулакх общества уйлан чура дІадаккха.

ХІанз дукха къувс вай: хьалдаьр фуд?. яхаш. Социализм я. из харцахьъяккхар да таханара советски общество белгалйоаккхаш дола хала кризисни хьал оттара бехке? Къувсача юкъагІа дин ма лолда кхыметтел вайна духьала бараша деча мукІаралагІа а Октябро адамлен кхелашта хьадамболлаш йола воздействи яь хилар. ХІаьта малхбузехьарча пролетаре лаьнача вахара боарамах хьагача хана дин ма далийт вай. из дика шийга кхачарах 1917 шерал тІехьагІа планете гІолла дІаьржача социалистически идеяна, тІеххьарча аргІанна а йоацаш, из декхарийла хилар.

ХІанз массехк ди даьннад Москвас юха а цІей дездеш дувхар дийха. Тов бесса полотнищаш, города улицай йІоаххала а майдашка а доахка сийрда плакаташ. Іурре а денз дийнъенна цІеношта хьалхашка йоахка громкоговорителаш — из долла хІама Октябра шера хаьдла белгалонаш.

СССР Президентеи мехка Лакхехьарча Советои яьча решенегІа, 7 ноябрь хІанз а белгалдоаккх лоархІама пачхьалкхен цІей санна. Укхал хьалххагІа съездий Кремлевски Двореце Сийлахь - йоккхача Октябрьски Социалистически революце 73 шу дизара хетаяь торжественни заседани хилар. Центральни магистралий йІоаххала танкови мотораша деча тataша укх тІеххьарча деношка москвичашта дІахайтар парад гарга кхоачаш латталга. Мехка керттерча майдан тІа бовла кийчлуш бар столица къахьегамхой цІей дездеча манифестаце доакъашхой.

Ужжамо долча деношка массаза а хулаш мадарра, кийзъенна тахан а я ЦІе майда. Кремла Сенатски башне тІа — СССР Герб. ГУМ-а зданена хьалхашка — В. И. Ленина портрет тІадоалла панно. цун шинна а оагІорахьа хоза оттаь цифраш — «1917», «1990». Зданенеи Покровски соборан хьалхашка гІолла Іотеха йоахк гуйран шийлача михо теркаеш йола декоративни байракхаш. Исторически музеина хьалхашка яздаь доалл, хетаргахьа, керттера дола хІанзарча дезача денна хетадаь лозунг: «Граждански барт хиларах тийша ба перестройка тоталам».

Парадни строй а яь; нийсъенна латт Московски бІун гарнизон.

Мавзолея Центральни трибуне хьалтІабоал **М. С. Горбачев, Н. И. Рыжков, А. И. Лукьянов**, советски парламента палатай председателаш, Российски Федерацеи Моссоветеи кулгалхой, военачальникаш.

Спасски башне тІарча куранташа 10 сахьат даьнна гургал бетт.

СССР Президента къамаьл ду.

М. С. Горбачева къамаьл

Деза новкъостий! Деза москвичаш! Герзашцарча Низий тІемахой!

Москван ЦІеча Майдан тІара деза ди даькъала дувлаш кхайк со шуга массанега а. Массехк минут яьлча военни парад хургья укхаза, хІаьта цул тІехьагІа Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 73 шу дизара хетаяь столица къахьегамхой цІей дездеш демонстраци хургья.

ХІара исторически событе шийх кхел я. Цхьабараш къы цІаккха а юхабоагІаш боацаш дІабахе дІабоал. вохар. кхыча бесса. кІоарга йовргІоаца лер юхе ют халкъа вахаре.

Иштта ба вай Октябрь XX-ча бІаьшерен цу сийлахь-йоккхача революцена йовзац ше дІаяржаргеи наьха кхелашта еча воздействегеи хиллача шийна нийсса йола цхьаькхаш. Социалистически революце адамаш тІадерзаь йола ценностащ йовргйоацаш я. Къахьегама, сага сакхетам чу кІоарга овлаш хийца йоахк уж. Цу ханарча лозунгаша чулаьцай паргІато, цхьатара бокъонаш, нийсхо: фабрикаш — болхлошта, лаьтта — ахархошта, машар — халкъашта, шоай моттиг харжар — къамашта.

Тахан баркал оалаш дагалувц вай цІенача гІулакхаша революци йоаккхаш хинараши цун байракх майрра айяь лелаьраши. Бе боагІача тайпара хам бу вай шоай хьинареча къахьегамцеи са ца кходеш хиннача къоначалцеи Даймохк боахабаьчеи хьалбаьчеи шоай даьдай, даьй, ноаной, миллионаш болча советски наьха. Шоай синош дІа а телаш фашизмана духьала лаьттарий, эггара дукхагІа цІий Іодохийташ хиннача тІем тІа котало яьккхарий, шоай мехкеи кхыча пачхьалкхенийи кортамукъале кІалхаръяьккхарий.

Тахан дага па лоацаш бутаргбац вай шоай сийнах, дикача гІулакхех, вахарах шийх баьха хинна воай даймехкахой. Из увзаре ха лоралуш даим дагалоаттае еза. Нийса лерхІараш харц средствашца кхоачашде йиш яц. Обществе массадолча хІамал тІех лархІа еза сага бокъонаш, адамий дикача гІулакхий сий.

Вай — революци йоаккхаши шоай са ца кходеш цун идеалаш кхоачашде гІерташи хиннарий тІехьенаш. Бицбалийтарца, харцон кхеллаца хІаьта а, уж ІотоІабе мегаргбац вай. ДІадахача ноахалий бехк бац, царна дагадаьхка лерхІараш кхоачашца хиларах, къаьнара порядкаш йохаяра чухахкар духьа нах гІовттабаь йола идеалаш тІехьагІа чІоагІа харцахьъяьха хиларах.

Вай къаьстта чІоагІача тешамца мах бу воай историе. ТІаккха лира бехк ца беш миштта дутаргда сталинщинаца, социалистически идея харцахьъяккхарца дувзаденна мел дола хІама цунга дІахьуладуларгдац е дІахьуладе йиш а яц дІадахача укх кховзткъе кхойтта шера наьха хьаькъалой кулгашен даь гІулакхаш.

ДІаяхача ханах йола вай уйла хІанз дешашца дІаьнна Іиййнадац вай. Вай цІенденна хьакъаьстад харцонехи нисхо ца хиларахи, бокъонца шоаш долчча тайпара хІамаш бІаргагои кхетаден хьежад, ира гола техай халкъа Іаьдалгахьа, экономически паргІатонгахьа, правови пачхьалкхенагахьа, граждански обществагахьа.

Ала йиза бокъо а йолаш оах вай перестройках керда революци. Цо лерхІар — сага мукъаваккхар, доалахьенна, Іаьдала, культурана из хийравалар дІалаккхар, сага вахари личности шоаш маьхе хулга чІоагІдар.

ПаргІатои демократии, гражданина бокъонаш, халкъа суверенитети самоуправлении; ше хьийгача къих хьахиннарашка хьежжа материальни вахар тоадар унахцІено лораяри образовании хІанзарча боараме массанега а дІакхоачийташ хилийтар, къоанойи берийи йоакхо яр; Іалам лорадари культура, къаман традицеш ебаяри, дунен цивилизацеча карагІа мелдаьнна хІамаш карадерзадар — уж деррига хІамаш шийна чулоац социалистически идеяс хІанзарча хана из кхетаечох. Из, цунна цхьана, даймехкен дунений историе хІанзарча этапе Октябра ценностащ юхадийнъяр а да.

Коммунистий парте хьалхленца дІадоаладаь исторически гІулакх халкъо кхета а яьй, тІа а ийцай. ДІаяхача юкъагІа керда юхь хиннай мехка. Хувцалургдоацаш перестройкана карагІдаьнна хІамаш а хинна дІаэттад Іаьдал бокъонца халкъага хилар, уйлаштеи гІулакхаштеи паргІато ялар, миллионаш бола нах общества вахара саготагІа дола дешаш къестадеча хьинаре дакъа лоацаш хилар.

Перестройко парх аьнна йохаеш хІама техай общество ювлаяь доаттаьча, наьха инициатива Іийдача тоталитарни, командно - административни системана. Цхьабакъда кердалон процесс хетаяла тарлуш хинначул дукха а дукхагІа унегІеи драматичнегІеи хиннай.

Тахан вай массане а сахьувзаду вІаш тІехьа ца даьннача вахара — дефициташа, очередаша, дезача маьхаша, правопорядок мелъяларо. Дог лозадеш да къамашта юкъера довнаш.

Цхьабакъда, корзагІдаьнна хьовза мегаргдац, тІехьашкахьа юхадерзара тІахьеха хІаьта а.

ЦаргІатача наха долла хІама дуларгда. моллагІа халонаш эшаюларгья. Цу гІулакха вай эггара хьалхагІа биззача боараме пайда эцанза баргбац демократех йоахкача таронех. ЧІоагІа, санхетамах тийша йола общественни порядок оттае еза. Массе а боараме чІоагІъе еза законности пачхьалкхеи дисциплинеи.

Перестройка — из я чоалханеи драматичной йодаш йола низкъален кІоаргеи политически процесс. Чоалханеча политизаце хьалашка хьалъеш я Союзе, республикашка, моттигашка Іаьдала структураш.

Толам баргхилара тешам ба, политически кхоллама хІара саг а деррига халкъ а юкъе озар. ВІаши хьинарегІа гІо а деш, кердача исполнительни Іаьдала ледарло дІаяккха, цо эффективнегІа болх белга Іалашде деза.

Вай дукхача къамий пачхьалкхе эргаьккха тоаяра Іалаьмате боаккхача лоархІаме йола керда союзни договор е еззача дІанхаьчад вай. Цунца къоастадергда дерригача халкъий шоай лоІаме хилара а шоашта шоаш доал дара а, кердаяьккхача союзе цар цхьана къахьегалга дегІадоаладарен чІоагІдарен дош. Ерригa советски республикаш юхахьакхоллалга вай лерхІ уж вІаши хийраьлха къестъелга а доацаш, доттагІала, цхьана къахьегара, вІаши гІо дара наькъаца чакхдаккха. ХІара халкъ декхарийла да вай дукхача къамий обществo кердайоаккхача ший белгало йола дакъа юкъедахьа. Из тайпа кхы боацаш ба цу сийлахь - доккхача гІуллакхе эрсий халкъа, ерригача Россе лоархІам а бехктокхам.

Белгалбаьча наькъагІа дІаходолхаш толам баккхара деррига мел-эшар да вай кара.

Мехка боарамбоацаш дукха я Іалама таронаш. Къахьегам безаргеи начІал хиларагеи диллача хІама эшаш дац вай халкъ. ХІанз вайга я халкъа боахам меттабоалабареи рыночни экономикага даларен уйла а яь оттаяь программа.

Воаш де, аьнна, белгалдаьраш кхоачашде вІаштІехьдаргда вай, нагахьа санна воай барт эгІашдар Іо а тоІадаь, воай деррига низац тІа а дахийта, хьинаре къахьегаш экономикей политикей де лерхІараш кхоачашдой, Закон лоархІалга юхаметтаоттадой. Ер хало тІаэттача хана, бокъонца вола патриот декхарийла ва Даьхен кхелера ший бехктохкам кхетабеш хила.

Со теш халкъа кхетамах. Халкъа хьаькъалах, бехктохкамах йола уйла котъяргъхиларах.

Вай перестройка боккхача безаме тІаэцаш я доазол дехьа. Дукххача мехкий халкъаша а правительстваша а цІенача дег тІара тІаэц вай де лерхІаш дІакхайкадаьраш.

Кердача хьисапе уйла яра наькъаца, кхыча мехкашца цхьана вай соцадир ядерни туржаІа ахкадодача дІакхаьча хинна дуне. «Шийла тІом» цхьан хана хинна хІама а хинна дІабоалаш ба, хІаьта вай кийча да дунен халкъашта юкъерча сообществаца цхьана къа а хьегаш, адамле кердача, дегІаахара машаререча наькъа тІа ялара мелъэшар де, вайна гу цу сийлахь - йоккхача исторически голатохачара воай лоархІам, воай бехктокхам.

Хьамсара новкъостий! Октябра аргІанара шу дизар белгалдоаккхаш, вай къоастам а беш кхетаду: историе хьадаьр хинна даьналга. Иштта лоархІаме да тувладалари гІалаташи тоаде йиш хилар, уж гучадаьнна хилча дІахо уж ца хулийта йиш хилар кхетаделга.

Таханера цІей Зимни яккха чухьилхача воай дашьта, даьдашта дагалаьтта дика берката уйлаш вайна дагайоалийталга хилда. Цо вайна саббаре а цІенача уйланца а цІаьхха а дагабохийтаба хьабена а дІахобахьа беза а никъ. Цо новкъостал долда вайна вай граждански машарга а бартага а, сабарген хІама хьакхоллара уйланген кхача.

Тахан вай бе доалл, шоллагІча революцега гІолла воай общество лерттІа, унахцІена, нийсхо йолаш, бухсоцаш тоалуши дегІаухаши хургйолаш эргаьккха тоаяра дола ко. Идеалага диллача из да-кх Владимир Ильича лерхІаш хиннар а.

Толам баккхара вайна эш демократически низаш вІашкоазар, экстремисташта дагалаттараша духьала чІоагІа хилар, бокъонца дог цІена болча перестройна оагІув хьаллоацараша цхьабарт болаш цхьана къахьегар.

ЦІей даькъала хилда шун, хьамсара новкъостий! Даькъе юхаметтаоттаяра тІехьа, вахар социалистически кердадаккхара тІехьа шун уйла-нигат чІоагІдолда цо!

* * *

Ек Советски Союза пачхьалкхен гимн. ДІадарж салюташ, кхувсача йоккхийча топий таташ. Президентски Совета члена, СССР Оборона министра Советски Союза маршала Д. Т. Язова хьаэц парада командующегара инарал - полковникагара В. Н. Калинингара рапорт, чакхвоалл эскарга хьожаш, парада доакъошхой цІей даькъалдувцаш. Хьахоз дукххача оазаща дека «Ура»!

Сводни оркестра музыка оаз южаю, чІоагІлуш долча моторий таташа. Исторически музея шинна оагІорахьа гІолла хьадолалу М. И. Калинина цІерагІча гвардейски мото - стрелкови Таманскии дивизе тІема машинай аьшка тоатол. Башха дика говзал хьагойт парашютно-десантни полка водителаша. Десанта тІема машинашта тІеххьа хьайолалу Ю. В. Андропова цІерагІча гвардейски танкови Кантемировски дивизе машиний колоннаш.

Таханарча параде кердадар — ЦІеча Майдане гІолла чакхъювл «СС-25» яха баллистически ракеташ. Уж вай хана эггара кердагІа йола ракеташ я. Кердача хьисапе уйла е даларо таро хилийтай вайга арахьарча политике конфронтационни наькъах дІадаха. ХІаьта а кхыча мехкашка из тайпа гера хилар бахьан долаш уж ца хилча Советски Союз а ялац.

Парад йистейоалаш, хьалха дІанхача шерашка а санна, В. И. Ленина Мавзолейна хьалхашка гІолла чакхйоал тІема сводни оркестр.

ТАСС фотохроника сурт.

БЕРКАТЕ ВІАШАГІКХЕТАР

Хьалха хоам баь ма хиллара, вай республике хьоашалгІа вена ва вай мехкхо РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель Р. И. Хасбулатов. Цун вІашагІкхеттар хилар бе-беча къахьегама коллективашца, культура, Іилман викалашца, общественностаца. Вешта аьлча, ше халкъа депутат хержача харжархоща. ХІаьта цу тайпара вІашагІкхетар хилар СССР 50 шу дизара цІерагІча химзавода коллективаца а.

Из вІашагІкхетар хьаделлаш лоацца къамаьл дир Заводской райсовета председатела В. И. Соломатина. Цул тІехьагІа, цо дош ду РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела Р. И. Хасбулатовна.

Цо ший къамаьл харжархошта хьалхашка бехказа валарца дІадоладир. ВорхІ бутт совгІа ха я оаша со халача къовсаме депутаталла херже, вешта аьлча, йоккхача политикага наькъ тІа со воаккхаш керттерча даькъе гІо даьраш шо да. Бакъда, цул тІехьагІа шо долча эггара хьалха венав со. ХьалхагІа укхаза ва вІаштІехьдаланзар са. Шоана ховш ма хиллара, Россена хьалхашка латта проблемаш Іалаьмате дукха я. Уж махулла сихагІа цхьалха яха гІиртад тхо. ХІаьта царца шун наказаш кхоачашде. Баркал шоана мехкахой, сона эгІаз ца дахарах.

Цул тІехьагІа Р. И. Хасбулатова кІоарга доашхаш дийцар Россе эттача кризисни экономически хьалах. Цу кризисера из хьалъяккхарах дечох а дІахо йодача хана де лерхІачох а. Оаха. Лакхехьарча Совета членаша дукха къахьег рыночни экономикага довлара бе-бе тохкама балхаш деш. Рыночни наькъ тІа гІолла хийцца дІавахара законодательни база хила еза. Цудухьа оаха дІакхайкайир Россе суверенитет. Цу хана денз оаха тІайийцай 66 законодательни акт. ХІаьта гаргарча шин бетта финансово - кредитни структураш хьакхолла езаш да тхо. Из дара Россе ший банк хьаяьй. Цунгара Лакхехьарча Совето хьадийхад чакхйоаккхаш йолча ахчан эмиссена тІахьожам лоаттабелга. Вай, цунца ахчан реформа стабилизаци е еза.

Дулха, кхыча кхачан продукташта ханал хьалха закупочни маьхаш тІатохарах инфляционни хьал хьакхеллад. Укхаза преватизаци е йоагІа. Из миштта е еза, малагІча сферашка е еза? Цу хьакъехьа оаха рекомендацеш а язъяь массанахьа дІа-хьа лургья.

ГІулакх дара, хьайбаш леладара, юкъарча кхачан сферашта доагІаш аьлча, ца а ухаш, кооперативни, белгалдаьккхар РСФСР халкъа депутата, укхаза пачхьалкхен предприятеш дегІа ца а ухаш, кооперативни, аукционни, коллективни доалахьен яраш дегІакхувла еза. ХІана аьлча, цо конкурентни къовсама система хьакхоллаларгья. Масала, капиталистически мехкашка цу тайпара система чІоагІа дегІаена хиларах кхачан продуктий маьхаш сов лакха дац. Иштта со тІехьа ва, цхьан отрасле массехк фирма хилара. Масала, вай цаІ мара Аэрофлота фирма яц. Ховш ма дий. цо наха миштта гІулакх ду. Цудухьа цу даькъе альтернативни аэрофлота, машиннаькъа фирмаш хила йоагІа.

Иштта, РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела Р. И. Хасбулатова теркам тІабахийта дийцар «500 ди» яхача программах. Цунца вай Россе экономике овлангара хувцамаш де дезаш да, аьлар цо.

ДІахо къамаьл деш, оратора белгалдаьккхар, лаьттан проблема къоастае эшаш хиларах. Цу дешах а иштта, ахархой фермерски боахамаш хьадарах лаьца оаха дувцаргда РСФСР халкъа депутатий аргІан йоацача шоллагІча Съезде. Вай нохч - гІалгІайчене фермерски боахамаш хьадара дика хьалаш да, укхаза республика кулгалхоша цу гІулакха теркам тІаззача бакъахьа хетар сона. Иштта, республике хьалъе еза экологически цІена йола электротехнически, кхыйола предприятеш.

ТІаккха РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела харжархоша шийга даьча хаттарашта жоп делар.

Масала, гІалгІай автономи меттаоттаярах фу хет хьона, аьнна, шийга даьча хаттара жоп луш, цо аьлар: — Из дош РСФСР Лакхехьарча Совета кулгалхоша эггара лоархІамегІчарех, керттерчарех цаІ лоархІ, цу хьакъехьа са къамаьл хиннад СССР Президентаца М. С. Горбачевца, Б. Н. Ельцинца, аз царга дІаьйнад из къоастаданза дарг ца хилар. ХІаьта цар сона дош деннад гаргарча хана гІалгІай автономи меттаоттаяра дош бакъдолчун кІийлен тІа къоастадерда вай, аьнна.

Республике гІазкхий (казакий) болам дегІакхувлар нийса лоархІий Іа, аьнна, даьча хаттара жоп луш цо белгалдаьккхар: — гІазкхий дика традицеш дегІакхувлара тІехьа ва со, хІана аьлча, вай царца гаргарлонаш лелаяьй. ХІаьта из цар а гІалгІаша а нохчаша а дицде йиш яц.

Цул тІехьагІа республикерча общественно - политически хьалах лаьца къамаьл дир Нохч - ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Председатела Д. Г. Завгаева. Цо белгалдаьккхар, ше член хиннача СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета вІашагІъеллача комиссе цхьа вывод яьй из дош гаргарча хана къоастаде эшаш хиларах. Из дош, Р. И. Хасбулатовс белгал мадаккхара, РСФСР Лакхехьарча Совете дувцаргда. ДІахо, цо дийцар республикерча бе-беча неформальни боламех, партеех, цар политически хьал тоадеча деча дикачох, иштта цар балхацарча гІалатех лаьца. Цул совгІа, цо гулбенначар тийннача дукххача хаттарашта жоп делар.

М БАРАХОЕВ

ЦІЕЙ ДЕЗДЕШ Я НОХЧ-ГІАЛГІАЙЧЕ

Сийлахь-боккхача Октябра 73 шу дизара хетаяь Грозне хинна къахьегамхой демонстраци

Сецца доладенна дарз Іуйрийна иттлагІа долча сахьата сецар. Сигале морхаша къайлаяьккха яле а, ди айлуш доагІар. Хьалха санна дІа мел хьежача эша а, ца эша а тІахьехамаш тІадола лозунгаши транспаранташи яц майда хьалъяьккхан города административни нах бахачеи цІенош тІа. Цхьан дешаца аьлча, хиланза даргдоацар мара дац цхьаннахьа а.

Сийлахьча Октябра 73 шу дизара цІей дезде Грознерча Ленина цІерагІча майда тІа гуллуш ба тахан 7-ча ноябре партеи тІемеи ветеранаш, болхлой, ахархой, интеллигенце викалаш.

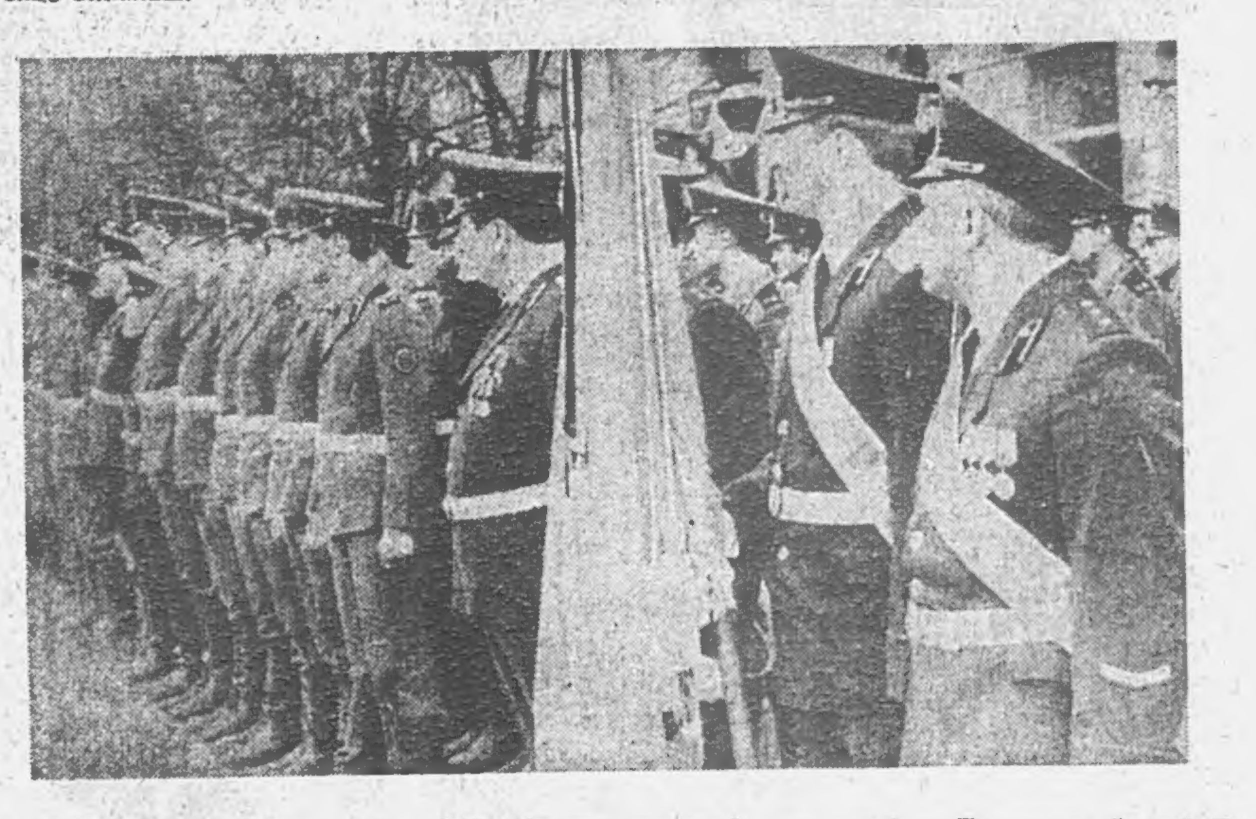

Центральни трибуна тІа хІанз а саг вац. Цхьабакъда, хьаьший гуллуча трибунаш тІа дукха нах ба. Царна юкъе къаьстта белгала ба партеи, къахьегамеи ветеранаш. Царех цаІ ва къаьнара журналист, дукххача шерашка партийни а советски а органашка болх баь Льянов Мустафа Керимович. Октябра цІей даькъала дийце, массехк хаттар ду оаха цунга.

— МалагІа эргалонаш хоалу хьона таханара цІей дездеш?

Льянов: — Сона дукха хІама дагадоагІа дукха цІейш бІаргадайнад. Духьала моттийта дукха хІамаш леладора вай. Бакъда, халкъ бехке дацар цу гІулакха, бехке дар—тІаьхьтта Іаьдал. Владимир Ильич Ленин кхелхача гІоне социализм, тІаккха коммунизм хьалъеш доахк яхаш, гІомарах гІирсаш хьалдеш хьадаькхад вай. Цхьан дешаца аьлча, вайчул йІаьхагІеи хозагІеи цхьаккха общество яц, яхаш, харц лийннад. Из вайна тахан гуш а да.

Итт сахьат доал. Центральни трибуна тІа бовл Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Председатель, КПСС Нохч - ГІалгІай рескома хьалхара секретарь Д. Г. Завгаев. КПСС Нохч-ГІалгІай рескома шоллагІа секретарь Н. П. Громов, КПСС рескома секретарь Х. М. Дзейтов, Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Совета председатель С. М. Беков, Грозненски горсовета председатель В. А. Куценко, укхаза иштта ва вай мехкахо, дукха ха йоаццаш ший харжархоща вІашагІкхета вена РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель Р. И. Хасбулатов, партеи, тІемеи, къахьегамеи ветеранаш, бусалбеи керастеи дина керте латтараш, хьажош.

Ек Советски Союза гимн

Цул тІехьагІа нийсбенна латта тІемхой Сийлахьча Октябра 73 шу дизара цІейца даькъала бувц тІема гарнизона эпсаро.

Къахьегамхой демонстраци дІайолалуш нийссача мугІарех бай ког лувзаш трибуна хьалхашка гІолла чакхбоал тІемахой.

Царна тІехьабоагІа байрахкаш лелаераш, партеи, тІемеи, къахьегамеи ветеранаш. Царна ухнача орденашка, медалашка хьажача, цар кІай деннача кортошка хьажача, тахан царна дагалаттар кхетаде хала дац. Дукха лайна, къахьа-мерза дайнача царна атта дац тахан перестройка шоллагІа пхи шу доладеннача хана. Царех цаІ ва Терентьев Сергей Васильевич. Цунгара лоацца интервью эц оаха.

Терентьев: — Аз тахан кхетадеш дац вай мичахьа долхаш да. «Лаьтта — ахархошта», «Машар — халкъашта», «Доал — Советашка» яха лозунгаш хьалхадоахаш хьадаьккхад вай Іаьдал. ХІаьта укх 73 шера цу лозунгаша яхар вахаре бакъде ца могаш хьадоагІа, вешта аьлча, е ца могалга да, е безам боацалга да сона хац. Сона дика дагадоагІа тІом чакхбаьнна хьалхара шераш. Цу селларча халача хана хала-атта дале а дукха деце а, даар, тІадувхар эца йиш яр. ТІаккха тахан? Селхан цІилеторгаш эцаш тІем тІа чов яь ког лозабир са. Сов дукха адам хиларца. ХІаьта революце керттера лозунг «Деррига а сага духьа» аьнна да. Сога хаьттача, Ленин кхы а иттпхийтта шера ваьхаваларе, вай кхоачаргдацар таханарча хьалага. Цо правовой структура йола пачхьалкхе хьалъергъяр, хІаьта цу хьалашка сталинизм хьахила таро яцар.

(ДІахододар 2-ча оагІув тІа).

ЦIЕЙ ДЕЗДЕШ Я НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕ

Сийлахь-боккхача Октябра 73 шу дизара хетаяь Грозне хинна къахьегамхой демонстраци

(ДIахододар, Долалур 1-ча оагIув тIа).

В. И. Ленина цIерагIча майда тIа йоал города районашкара школаш, училищаш. Царна юкъе белгала ба 26 профессионально - технически училище деша багIа мехкарий. Уж белгала хIана-б аьлча, шоаш тийга цхьатарра дола барзкъаш да царна тIадувхараш. Укх дешара заведене мехкарий Iомалу барзкъа тега, дакхха. ХIара шера училища бIаь совгIа выпускник Грозненски швейни производственни объединене балха дIайийву.

ЦIей дездеш дакъалаца баьхкача хьаьший трибуна тIа ва Героев Ювсап а. Из ва ГIалгIай автономи меттаоттаяра йолча оргкомитета член.

Духхьал цхьа хаттар ду баха цунга:

— ГIалгIай автономи меттаоттаяра дош мишта латт таханарча дийнахьа?

Героев: — Ховш ма хиллара вайцига харжархошца вIашагIкхета венав РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхара заместитель Хасбулатов Руслан. Цунца тха хиннача къамаьлах цIаькха а теша лов ГIалгIай автономи дукха ца говш хьахургхиларах. ХIаьта, бакъдар бакъ ца хилча дарг мичад.

Городерча районашта юкъе йоккхагIчарех я Ленински район. Укхаза таханарча дийнахьа бе-беча къамех вола 140 эзар совгIа саг вах. Цу районера дIадолалу города индустре, культура истори. Карарча шера нйс бетта план тIехкхоачаш яьй района къахьегамхоша. Цул совгIа, декхараш кхоачашдаь ца Iеш 5 миллион сома маьха продукци арахийцай. Из толам боаккхача хьинаре дакъа юкъедихьарех я «Красный Молот» завод» яха машиностроительни объединени. Цо арахеца продукци геттара дика лоархIаш дIаэц мехка тайп-тайпарча регионашка. Укх шера Октябра цIейга накъабоагIаш планал тIех эзараш сома маьха машинаш дIаяхьийтай цу коллективо. Иштта тIеххьарча хана дикагIча оагIорахьа хувцалуш латт цига болхлой социально-бытовой хьалаш. Кулгалхой шоашта могача тайпара къахьегамхой йоакхо е гIерт.

ТIаккха майдан тIа йоал Грозненски швейни производственни объединени. Укхаза шоайла дика-во декъаш къахьегаш ба дукхача къамех бола викалаш. Цар барт - цхьоагIоно таро еннай объединенена 10 бетта план толаме кхоачашъе. Къаьстта дика къахьегаш цIейна накъа ера №№ 1, 2, 3 йола цехаш. Цу коллективашкарча барзкъаш тегараша хьаеш йола продукци хьалха санна тикашка ядац. Цар кердача фасонагIа, тIеххьарча модагIа хьаду барзкъаш, уж эцархоша раьза болаш дIаэц. Цу хьисапе шоай болх тоабеш геттара дукха къахьега, вешта аьлча, говзал кIоаргъе йийзар цар. Укхаза иштта балха тIа дика толамаш а доахаш арендни подрядагIа къахьегаш я Новогрозненски филиал. Цун кулгалхо ва Кукуев Нур-Iаьла.

Цу объединене тIехьа боагIа Шелковски района юртбоахама болхлой. БIарчча хьаийцача, районе хьалхарчул дукхагIа шура, дулх дехкад паччахьалкхенга. Дика къахьегаш шу чакхдаьккхачарех я «Красный пахарь» яха колхоз. Цига ший декхараш цIена кхоачашлечарех цаI лоархI скотник Янгулбаев Расул. Укх шера а балха тIа дика толамаш даьхад цо.

Трибуна хьалашка гIолла чакхбовл автомобильни транспорта объединене болхлой. ТIеххьарча хана дукха бехкаш доах вай автомобильни, къаьстта пассажирски транспорта лерттIа болх ца беш хиларах. Уж дукхагIйолча хана нийса а доагIаш а доах. ХIана аьлча, укхаза хьалха водителаша дисциплина телхаеш ханнахьа лине тIа ара па бовлаш моттигаш нийслора. Бакъда, тIеххьарча хана уж кхоачамбоацараш дIадоахаш, нах раьза хургболча тайпара къахьега гIерташ хьабоагIа уж. Цудухьа укх шерара производственни хьокхамаш дикагIа да цар. Дог теш, цу лостамагIа водителаша шоай низ ца кхобеш болх бергхиларах. Царна тIахьа боагIа дика кийчъяьча колоннаца Ленински района бувзама болхлой.

...Майдан тIарча хьаьшашта юкъе ва РСФСР халкъа депутат, ГIалгIай автономи меттаоттаяра йолча Оргкомитета член Богатырев Берса Бембулат. ХIаьта тха цунца лоацца къамаьл хилар. Оаха шийга даьча хаттарашта жоп луш, цо аьлар:

Богатырев: — Тахан вай массане а сатувсар да массе а дола къамаш шоайла эгIазло, дов доацаш барта дахар. ХIаьта из вIаштIехьдаргдац. Советий Iаьдал эттача денз цун кертте лаьттачар лелаяьча харцахьарча политиках даьнна зулам цIендаь дIа ца доаккхе, вешта аьлча, хIанз санна гоамал латтаргья дукхача халкъашта юкъе, цу даькъе гIалгIаштеи хIираштеи юкъе. Тахан бе беча боарамашка из проблема ювцаш я. Цу хьакъехьа ена хиннача СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета комиссе соцам баьб, гIалгIашта Пригородни район а кхыдола лаьтташ а юхадала дезаш хиларах. Вай долча вена волча вай мехкахочо РСФСР Лакхехьарча Совета Председатела хьалхарча заместитела Р. И. Хасбулатова студенташца вIашагIкхетар долча хана ма аллара, из дош гарттарча хана Россе парламенте дувцаргда. Дог теш, хьатIадоагIа цIей гIалгIаша шоай пачхахьалкхене, вешта аьлча, шоай автономни республике дездергхиларах. Дала аьттув боаккхалба вай массадолча хIаман тIехь:

Тахан дог ураэтта долаш цIей дезде баьхкаб «Чечингтрикотаж» объединене болхлой. Масала, из гуш да майда тIа бовлача цар болхлоша деча вайнахьа халхарашца.

Майда тIа бовл Л. Н. Толстой цIерагIча пачхахьалкхен университета хьехархой, студенташ. Укхаза тахан дешаш ва 5 эзар студент. Кхоана цу къонача специалисташа хьинаре дакъ лоацаргда вай кхоане — тIехье хьалкхееча, вешта аьлча, парех тийша я вай кхоане. Укхаза белгалдаккха деза, цига укх шера мелицински факультет хьайийла хилар. Цо дикка гIо дергда республика унахцIенон дакъа дегIаккхувлача. Цунна тIехьа майда тIа йоалл А. Тутаева цIи лелаеча медицински училища колонна, тIаккха химико - технологически техникум.

Октября цIи лелаю район а балха тIа доккхий толамаш а доахаш чакхдоаккх карара шу. Из гуш да цун итт бетта хьокхамашка хьажача. Вай ювцача Октябрьски района керте латт «Промавтоматика» ПНО. Цу коллективе болх беш ва кхо эзар совгIа саг. Цар говзамеча кулгий, хьаькъала новкъосталца хьаю геттара чоалхане механизмаш оборудовани. ХIаьта из продукци цар доазол дехьа дIаухийт. ХIанз цу коллективо айхха бувзамаш леладу ФРГ, Къулбехьен Корея, Швейцаре, Польша, Венгре, Инде фирмашца. Иштта из объединени СССР торгово - промышленни палата хьинаре член а я. Цунца объединене мехка а республика а чIоагIа эшаш дола валюта дIаде, цунах доазол дехьара чIоагIа эшаш йола кердагIйола техника эца таро лу.

Цунна тIехьа йоагIа Грозненски кога гIирс беча фабрика коллектив. Ши-кхо шу хьалха из фабрика телевидене, радио гIолла, газеташ тIа ювцаш яр во болх бу, планаш кхоачашъяц, дукха брак йола продукци арахец яхаш. Цун дола тешал дар, цар продукци вай республица тикашка, дом тIа а бийе, латташ хилар. ХIаьта тахан миштта цигара хьал? Цу хаттара жоп луш белгалдаккха деза, фабрика коллектива шоай производственни гIулакхаш тоадаь хилар, цар хьабеш бола кога гIирс республике меттал, кхычахьа а тIехьа чIоагIа хоатташ ба. Масала, хIанз фабрика ший продукци мехка доазол арахьа а тIехьа дIаухийт. Иштта кога гIирс бечар шоай плановн декхараш тIехкхоачашдаьд.

Майда тIа я районни розничио - торгови объединене, «Орбита» яхача фирменни тика коллонаш. Цар а Октября цIей дикача толамашца дезду. Царна тIехьа боагIа «Чечингдорремстрой» треста къахьегамхой. Укх шера цар соахкарчул дикка дукхагIа наькъаш тоадаьд. Цунца наха, автотранспортникашта дика хетар даьд. ДIахойодача хана а иштта болх бе лаьрхIа я из коллектив.

Трибуна хьалхашка гIолла бе транспоранташ, байракхаш йолаш чакхйоалл хоза кийчъяь йола Къулбаседа-Кавказски машиннаькъа Грозненски отделене колонна. Машиннаькъахой махетта шоай декхарех лоархIабаьбеце а. ер шу чакхдалалехьа шоаш гучадалийта кхоачамбоацараш дIадаха лерхIаш ба. Теш, цар цу даькъе аьттув баргхиларах. ХIана аьлча, цар из шоаш доахача толамашца хьахьекхад.

Грознерча районашта юкъе кхоалагIа йоагIа Старопромысловски района къахьегамхой колонна. Республикерча районашта юкъе эттара къаьнагIчарех цаI я из. Къахьегамхой колоннана хьалха боагIа «Грознефть» объединене мехкдаьттахой. Ши орден лелаеча объединене коллектив кийчлуш я ший бIаь шу дизара юбилейна дика накъаяхара. Из дездерга цо 1993 шера. БIаь шера цо хьабенар боккхен сийдолеи никъ ба, даьхад доккхий толамаш, нийсъеннай халонаш. Тахан Октябра 73 шу дизара цIей дездеча дийнахьа цIеча байракхилгашца, зизашца хоза кийчъенна я къахьегамхой колонна.

БIаь шера керте хадданза объединенена чуйоагIача предприятешта юкъе хьалха латташ а, моллагIа дIаболабеш бола болам, дика гIулакхаш эттара хьалхарчарца хьаллоацаш а хьабоагIарех ба «Старогрознефть» НГДУ мехкдаьттахой. Цар итт бетта план ханал хьалха кхоачашъярах рапорт а денна планал тIехдаьккхад иштташ эзараш тоннаш мехкдаьттеи миллионаш кубически метраш гази. Цар мехкдаьттэи гази яхарал совгIа къестаду дукхха социальни дешаш. Духхьал 1989—1990 шерашка цу НГДУ коллективо хозспособагIа хьалдаьд итт эзар гаргга квадратни метр хула наха чубахара дола цIенош. Иштта башха дика гIулакхаш карагIдувлаш бола мехкдаьттахой чIоагIа деган гIоздаьнна дакъа лоацаш ба таханарча Октябра 73 шу дизара хетаьча къахьегамхой демонстраце. Эгтара дикагIа производственни хьокхамаш даьхача цехашта бригадашта: участкашта бокъо еннай цIей долча дийнахьа демонстраце дакъа лаца. Царна юкъе я Бабуков Бориса кулгалдеча цеха коллектив а.

«Старогрознефть» НГДУ коллективаца цхьана таханарча демонстраце дакъа лоацаш ба Малгобенски района къахьегамхой а. Царна юкъе ба мехкдаьттахой, гIишлонхой, юртбоахама болхлой, гIулакхера нах. Царга моаршал а хетташ, дег тIара доагIача дIайхача дешаща уж даькъала бувц трибуна тIа латтараша.

Промысловикаща цхьана дика толамаш а даьха, дегаш гIоздаьнна цIей дездеш ба объединенерча кхыча подразделеней къахьегамхой. Шера керте хIара бетта тIайийца декхараш тIехкхоачашдеш хьайоагIарех я районерча предприятешта юкъе цхьа санна массехказа социалистически яхье хьалхара моттиг яьккха йола «Грознефтегаз» мехкдаьттагазови управлене коллектив, объединенена чуйоагIача ПМК коллектив. ТIеххьарча гIишлои - монтажни балхаш дара план тIехкхоачашъяьй, къахьегама овсарле планагIа лаьрхIачул 18 процент лакхъяьй, хIаьта планагIа лаьрхIачул тIех пачхахьалкхенна баь пайда 28 процент ба. Иштта тIехдика лоархIабаьб уж дерригача технико - экономически хьокхамий итт бетта заданех а.

Сийлахь - боккхача Октябра 73 шу дизара цIей дегаш гIоздаьнна дездеш, В. И. Ленина цIерагIча майде гIолла чакхбоал бурувдеттараш, транспортникаш. Iилмани, службан, торговлеи болхлой. Старогрозненски УБР бурувдеттараша пачхахьалкхенна пайда бара задани 115 процент кхоачашъяьй.

БIубенна гIа боахаш боагIа «СевКавНИПИнефть» института Iилманхой. Района къахьегамхоша доахача толамашта юкъе доккха дакъа лоац цар, хадданза эргайоахаш тоаю цар бурув тохара, мехкдаьтта дахара йола техникеи технологии, керда Iилман разработкаш, иштта хIанзара техника производствана юкъехухь. Лоацца аьлча, перестройка бокъонца бола бIухой а хинна дIаайттаб уж.

ЦIейна хьалхарча яхье дог гIоздоаха производственни толамаш даьхад СССР 60 шу дизара цIерагIча «Оргтехника» яхача Грозненски производственни объединене машинашъераша. Цудухьа царна бокъо а енна, цар таханара цIей дездеча тIайийцаб Надтеречни района ахархой, фермай болхлой, комсаш кхееараш, гIулакхера нах. Цар деза дийн даькъала дувцаш, моаршал хетт царга трибуна тIа латтараша. Шоай хьаьшашта хоза а хеташ объединене машинашъераша йовзийтай ялх тайпара электрофотографически аппараташ, полуфотопроводникови цилиндарш, халкъа эша кхы дуккха товараш. «Хьаллапа бакъдар, гласность, перестройка, дIаяккха бюрократизм» яха плакат да цар дахьаш.

Дика накъабаьхкаб Октябра цIейна «Союзавтоматстром» ВНПО опытно-экспериментальни завода болхлой. Договорни декхараш диза кхоачашдаьд цар, халкъа эша товараш арахецара итт бетта задани цхьа процент тIехкхоачашъяьй. Цар арахеца автоматика КИП-а щиташ, прибораш вай мехка ... тел доазол арахьа а лакха мах беш я. Цудухьа дегаш гIоздаьнна болаш, сакъердалуш дезду цар таханара цIей.

Трибуна тIа латтараша цIей даькъала дувцаш, цхьаннена тIехьа шоллагIъяр йоагIаш, Октябра цIей дездеш В. И. Ленина майда гIолла чакхйоал «Чиводмелиорация» яхача объединене, «Грозтрубопроводстрой» треста, «Терек» объединене, «Трансмаш», «Грознефтепродуктоборудование» яхача заводий къахьегамхой, иштта унахцIенон болхлой колоннаш.

Трибуна тIа латтараша, Октябра цIей даькъала а дувцаш, В. И. Ленина цIерагIча майде кхоач Заводской района къахьегамхой. ЦIеча байракхилгашца, зизашца ега я цар колонна. Грозне керттера мехкдаьтта чакхдоаха гIишлон, микробиологически, энергетически, радиотехнически предприятеш укхаза я. Цу предприятешка арахецаш я 200 совгIа тайпара йола продукци е городе ерригa арахецача продукцех 65 проценташ республике арахецачох 50 процент гаргга яри. Промышленни продукци дIакхоач доазол арахьарча дунеи тIарча 40 мехка. Iилма - тохкама института предприятеша бувзамаш лоаттаду Японеца, Югославеца, Вьетнамаца, США-ца, Данеца, Голландеца, Болгареца, Индеца, кхы дуккхача мехкаща.

Цхьана хьа а яь болх беш я советско - американски, советско - югославски, советско - немецки, кхыйола предприятеш. Района специалисташ хIара шера доазол арахьарча мехкашка дIа а ухаш, практически новкъостал деш ба социалистически дегIаухачеи мехкашта проекташ увтаеш, промышленни предприятеш хьалъеш. Иштта къахьегача района къахьегамхоша духхьал нйс бетта планал тIех арахийцай 59,1 млн. сома маьха продукци. Уж гIулакхаш шоашта карагIдувларах тахан дог гIоздаьнна болаш Октябра цIей дездеш ба района къахьегамхой.

Царна хьалха йоагIа дукхача къамех бола эзараш нах къахьегаш болча «Грознефтеоргсинтез» яхача производственни объединене коллектив. ХIара шера цо чакхдоаккх иттащ миллионаш тонна «Iаьржа дошув», 70 тайпара промышленни продукци дIакхоачийт мехкага. Цар цIей даькъала дувцаш моаршал хетт царга трибуна тIа латтараша.

«Даькъала хилда Октябра цIей!» «Коммунисташ, къовсам лоаттабе парте бокъонца йола эргалонаш, гуманни демократически социализм яра!» — яха дешаш да трибуна тIара хьахозаш. Хоза кийчъенна трибуна хьалхашка гIолла чакхъювл А. Шерипова цIерагIча ГНПЗ, Н. Анисимова цIерагIча НГНПЗ, «Грознефтехимремстрой» треста, Производственно - товарни контора къахьегамхой колоннаш. Гонахьара среда лораеча хьинаре къахьегара тIахьех уж.

«Даькъала хилда халкъашта юкъера доттагIал!» — яха дешаш да трибуна тIара хьахозаш. Дег тIара доагIача дIайхача дешащца моаршал хетт Наьсарен района къахьегамхошка. Iалаьмате хоза кийчъенна, деш халхараш долаш, иллеш доахаш боагIа уж. Массане а безам тIабахар цар колоннана. «Бакъдар котдаланза Iе йиш яц!» «ГIалгIай халкъо хьадех гIалгIай автономи меттаоттаелга!» — яха плакаташ дахь цар.

Иштта дика кийчъенна йолаш В. И. Ленина цIерагIча майде гIолла чакхйоал Сунженски, Уруc-Мартановски, Ачхой - Мартановски районий къахьегамхой колоннаш. Уж безаме тIа а эцаш, цар цIей даькъала дувц трибуна тIа латтараша.

Са айденна болаш дезду Октябра цIей районерча предприятешта юкъе яьржача яхье котъяьннача Радиотехнически завода коллективо. Духхьал нйс бетта 4 миллион совгIа сом пайда баьб цо пачхахьалкхенна. Из толам боаккхача доккха дакъа лаьцар Федорова керте латтача бригада коллективо, монтажницаш Подколзинас, Резановас, кхы дуккхачар а. Иштта къахьегама совгIат кийчдаь Октябра цIейна накъабаьхкаб кондитерски фабрика болхлой а.

Тахан дегаш гIоздаьнна ба Октябра цIейна хьалхарча яхье котбаьнна бола «Нефтехимзапчасть» завода бригадир Занаев Сулейман, газоэлектросварщик Бескровный Василий, сверловщик Сулейманов Ваха, слесарь-сборщик Гавриш Виктор, кхыбараш. Цар цIераш а йоахаш, цIей даькъала дувц трибуна тIа латтараша.

Иштта хоза кийчъенна цIей дездеш трибуна хьалхашка гIолла чакхъяьлар районерча ерригача предприятей, организацей, учреждeней, — цар массане цIераш яьха а варгвац, — къахьегамхой колоннаш.

Сийлахь - боккхача Октябра цIейна хетаяь къахьегамхой демонстраци чакхъяьлча, цига дакъа лоацаш хиннараш кинотеатрашка, цирке, кхыйола культурни мероприятеш чакхйоахача салоIаш хилар.

В. И. Ленина цIерагIча майдера къахьегамхой демонстрацех йола репортаж кийчъяьраш ба:

А. - Г. УГУРЧИЕВ,
М. БАРАХОЕВ,
Б. КОСТОЕВ,
тха спецкорраш.
И. ПЛИЕВА сурташ.

РЕСПУБЛИКА РАЙОНАШКА

НАЗРАНЬ

Тахан йоачан латте а дукха нах гулбеннаб Назранерча керттерча майдан тIа. Итт сахьат даьлча дIайолалу Октябрьски революце 73 шу дизара хетаяь митинг. Гулбеннарий цIей даькъал а дувцаш митинг хьаелл Назрановски горсовета председатела Б. Евлоева. Доклад еш къамаьл ду райисполкома председатела М. Льянова. Цо белгалдоах районерча къахьегамхоша даьха толамаш, царна хьалхашка латта декхараш. Ца ювцаш йитац социальни, экономически, политически проблемаш.

Укх шера дикача къахьегамца белгалъяннай Ахриев ГIапура цIерагIча «Электроинструмент» завода коллектив. Иштта дика къахьийгад мехлесхоза, хлебозавода, мельзавода, кхы дукхача предприятей а юртарча боахамий а болхлоша. Цар сийдола цIераш йоах тахан трибуна тIара.

Грознерча Заводской района къахьегамхошкара наьсархошта дIайха моаршал дахьаш венав цар викал В. Кадрюк. Дош а эцаш гулбеннарашка къамаьл ду тIема а къахьегама а ветеранаша, районе лоархIаш болча наха. Цар дувц ГIалгIайчен таханарча хьаштех, белгалдоах уж кхоачашдара наькъаш.

Митинго хьахьокх Наьсарера къахьегамхой шоай гIулакхаш массехане санна хозеи дикеи леладе лаьрхIа болга.

Митинг чакхъяьлча ярмарка а концерт а хилар Назране, боккха сакъердам эттар районе.

МАЛГОБЕК

ЦIеча байракхашца, лозунгашца, транспоранташца хоза кийчъяь я города Малгобека керттера майда. Октябрьски революце цIей митингаца дездеш ба района къахьегамхой. Митинге баьхкаб доккхийча толамашца белгалъяьннача Малгобекски УБР а «Малгобекнефть» яхача НГДУ а мехкдаьттахой, Вознесеновски газчакхйоахача завода къахьегамхой, юртбоахама болхлой.

Городе истори сов йIаьха еце а дукха сийлахь оагIонаш язъьй цу тIа Малгобека къахьегамхоша. Тахан цIей дезде баьхкача наьха мугIарашка ба партеи тIемеи къахьегамеи ветеранаш.

Гулбеннарашка къамаьл ду халкъа депутатий горсовета председатела, Коммунистически парте Малгобекски горкома хьалхарча секретара А. И. Алмазова. ЦIей даькъал а дувцаш цо белгалдоаккх, мехка чоалхане политически а экономически а хьал эттача хана из дездеш хилар. Ювц города а ерригача района а проблемаш.

Шоашта хьалхашка латт декхараш кхоачашдара мел бола низ тIабахийта района къахьегамхой кийча болга хьахьокхаш чакхйоал митинг.

ОРДЖОНИКИДЗЕВСКАЯ

ЦIеча байракхаша, транспоранташа, лозунгаша хозъяьй Орджоникидзевская яха станица улицаш. Iурра денз В. И. Ленина памятник латтача площаде хьатIаух хоза кийчбенна нах.

ИттлагIчох ах сахьат доалаш Сийлахь-боккхача Даймехка тIем тIа дакъа лоацаш байнарашта оттаьча памятника хьалхашка зизаш дохк Сунженски района къахьегамхой толашагIа болча викалаша.

ТIаккха дIайолалу Сийлахь-боккхача Октябра 73 шу дизара хетаяь митинг. Из хьаелл Сунженски райисполкома председатела С. А. Мастагова.

Советски пачхахьалкхе хьаккхеллача, вай мехка къаьстта боча долча цIейца, цунна накъаболхаш даьхача толамашца даькъала бувцаш, дунена тIа машар хилийтар духьа хадданза къовсам лоаттабе тIахьехаш, дIахо йодача хана а массава унахцIена волаш, ираз долаш бахар ловш ловцаш доахаш трибуна тIара къамаьл ду КПСС райкома хьалхарча секретара, райсовета председатела Р. М. Татиева, тIемеи къахьегамеи ветерана В. П. Зиновченкос, Афганистане тIом баьча Г. В. Прошина, КПСС райкома бюро членаша, района толашагIа болча къахьегамхоша.

ЦIей чакхдаьлча культура ЦIагIа концерт оттаду района художественни самодеятельноста артисташа.

Сийлахь - боккхача Октябра 73 шу дизара цIей дездеш иштта митингаш чакхъяьлар Нохч-ГIалгIайчен кхыча районашка а.

ЦХЬАН МУГIАРЕ А ЛАТТАШ—ЛЕРХIАЧУНГА

1990 ШЕРА ИЙС БЕТТА КЪУЛБАСЕДА КАВКАЗА АВТОНОМНИ РЕСПУБЛИКАШ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИ ДЕГIААХАР

Къулбаседа Кавказа автономни республикай халкъа боахам регулируеми рыночни экономикага боалаш латтача чоалханерча хьалашка духьаленаш ниййсъелар.

ДIахо а дихьар цунна структурни перестройка, социальни переориентаци елга. ДукхагIа хьаде доладир халкъа эша товараш, дукхагIа хилар товарооборот, бахача наха маьхах деча гIулакхий боарам.

Из ииттта дале лохлуш латт юкъарча производства эффективность, вогIа да предприятейи организацейи финансови балха тIа хьахулаш дараш.

Дикка хоалуш айлуш доагIа халкъа эшача товарий маьхаш. Бахача наьха ахчан доходаш сихагIа дегIаух арахецаш йолча продукцел, тIа-тIа ирлуш доагIа потребительски рынкера гIулакхаш.

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Черсий-Балкхарой, Къулбаседа-ХIирий, Нохч-ГIалгIай автономни республикашка арахеца продукци дукхагIен кIезигагIен йоацаш 1989 шера ийс бетта арахийцар мисел хилар.

Массе а йолча автономни республикаша дукхагIа арахийцар халкъа эша товараш. Масала , Нохч-ГIалгIай АССР арахийца халкъа эша товараш 38,5 миллион сома маьха дукхагIа хилар 1989 шера ийс бетта арахийцарел. Лакхъеннай къахьегама овсарле а.

Из ииттта дале а промышленноста балха цIенхаштта Iаткъаш да боахамашта юкъера бувзамаш телхадар, къахьегамей договорнии дисциплина во хилар.

1989 шера ийс бетта хинначунца нийсдича ерригача автономни республикашка потребителашта договорни декхарех продукци лоаттаяр 1—2 процент кIезигденнад.

Производственно-технически гIулакхашта долча, халкъа эшача товарий цхьадола тайпаш хьаделга кIезиглуш доагIа.

Нохч-ГIалгIай АССР-е заданеш кхоачаш а ца еш, кIезигагIа хьадаьд ацетон, фенол, мехкдаьттааппаратура, кхачан промышленноста эша технологически оборудовани, цунна эша запасной оатхалаш, бытовой химе товараш, чухьнахьей тIехнахьей дувхаду пазата баразкъаш, ииттта цхьадола кхачан товараш.

1990 шера ийс бетта промышленносто баьча балха керттера хьокхамаш.

(проценташца).

	Нохч-ГIалгIай АССР	Къулбаседа ХIирий АССР	Черсий-Балкхарой АССР	Дагестански АССР
Потребителашца яьча договорех Пачхьалкхен заказашкен юкъарчал доаццаш долча бувзамашкен хьежжа продукцена поставкаш яра план кхоачашъяр	96,5	96,6	98,8	98,6
Соахка укх хана хинначунца нийсдича дегIаахара темпаш:				
Арахийца продукци (балхаши даь гIулакхаши)	100,1	100,9	100,01	99,4
Къахьегама овсарле лакхъялар	102,4	102,4	103,3	98,6
Халкъа эша товараш хьадара план кхоачашъяр	98,1	101,5	104,6	99,6
цу даькъе: кхачан доаца товараш	95,7	100,5	107,5	101,2
1989 шера ийс бетта хинначунца нийсдича халкъа эша товараш хьадар дегIаахара темпаш	107,4	103,9	103,1	120,2
цу даькъе: кхачанан доаца товараш хьадар	107,1	106,4	111,6	120,2
Договорни декхараш кхоачаш ца даь предприятеш	33	44	18	44

АГРОПРОМЫШЛЕННИ КОМПЛЕКС

ЦIаккха ца хиннача тайпара дика хьийкъа ялат хьахилар вежарашка йолча республикай кхашка.

Масала, Нохч-ГIалгIай АССР-е укх шера 22 октябрга кхачалехьа хIара гектара тIара чуийца ялат 27,8 центнер хилар, 1989 шера чуийцар 20,7 центнер мара доацача.

Чуийца йоадаш латт юртбоахама культураш, чаккдоалаш латт юкъарча хьайбашта доакъар кийчдар, хургболча хьувкьама лард йоллилга.

Массе а йолча республикашка кIезигагIа даькхад дулхи шурей, из Iеткъад баха нах дулхацей шурий продукцецен Iалашбара.

1990 шера ийс бетта колхозашкей совхозашкей хьайбай продукташ ялар.

(проценташца)

	Нохч-ГIалгIай АССР	Къулбаседа ХIирий АССР	Черсий-Балкхарой АССР	Дагестански АССР
Соахк ийс бетта даькхачунца нийсди:а даькка дулх	94	86	94	92
Соахка ийс бетта лькхачунца нийсйича ерригa а лькхха шура	93,0	99,0	98,2	95,0
Соахка укх хана хинначунца нийсдича котамашта тIехьара хьагулдаь фуаш	110,0	81,0	75,8	95,6

Массе а йолча республикашка лохъеннай деттача доахана продуктивность.

ХIара кхоабача Iаттагара эггара дукхагIа шура льккхай Къулбаседа-ХIирий АССР-а боахамашка — 2306 килограмм, эггара кIезигагIа шура льккхай Дагестански АССР боахамашка — 1503 килограмм (Нохч-ГIалгIай АССР-а боахамашка — 1706 килограмм).

Яхкача хIара котама тIехьара эггара дукхагIа фуаш хьгулдаьд Дагестански АССР — 149 фуъ, Нохч-ГIалгIай АССР — 120 фуъ.

1990 шера ийс бетта, хьайбай продукташ кийчъяра план кхоачашъяр.

(проценташца)

	Нохч-ГIалгIай АССР	Къулбаседа ХIирий АССР	Черсий-Балкхарой АССР	Дагестански АССР
Доахани коа тIара оалхазараши	104	89	99	65
Шура	87	97	98,5	80
Фуаш	65	93	88	66
Тха	106	68	110	89
Хьайбай продукци кийчъяра боарам соахка цу юкъа хинначунца нийсбича	94	86	94	92

Доахани коа тIара оалхазараши				
Шура	91	99,6	97,5	95
Фуаш	112	89	78,5	98
Тха	95	75	96,2	106

КАПИТАЛЬНИ ГIИШЛОШ ХЬАЛЪЯР

1990 шера капитальни гIишлош хьалъечара гIулакхаш тоаденнадац. Шера хьахьожаяь хиннача пачхьалкхен капитальни вложенеех духхьал аханеех мара пайда ийцабац, хIаьта Къулбаседа-ХIирий АССР духхьал 44 процент йолчарех мара. Из ииттта дале а духхьал цу автономни республике, соахка ийс бетта даьрел, дукхагIа даьд гIишлои-монтажни балхаш. Хьахьожаяьча лимитех бизза пайда ца ийбар, бахьан долаш ерригача

чубаха цIенош хьалдеча пайда эцар	31	38	40	38
Шера де деза наха чубаха цIенош хьалдара план кхоачашъяр	19	53	29	60

Ерригача автономни республикашка бахача наха де деза тайп-тайпара гIулакхаш дукха да, уж специализированни предприятешца цхьана ду ерригача предприятешех организацешен. 1990 шера ийс бетта планови заданещ кхоачашъяьй ерригача республикаша, цхьабакъда, маьхах деча дукха тайпа долча гIулакхий хьакъехьара наьха хьашташ кхоачашдац, потребительски расходашка цар боарам лоха ба. Массаза санна Iалаьмате чIоагIа къердалуш да бахача наха маьхах деш дола гIулакхаш городашкен юрташкен. Цхьайола моттигаш нийслу деча гIулакхий мах лаьх а беш, деш дола балхаш дукхагIа ца хулийташ.

1990 шера ийс бетта бахача наха маьхах даь гIулакхаш:

(проценташца)

	Нохч-ГIалгIай АССР	Къулбаседа ХIирий АССР	Черсий-Балкхарой АССР	Дагестански АССР
Маьхах дерриг даь гIулакхаш — миллион сом	110,0	96,6	132,2	140,2
План кхоачашъяра процент	107	103	106,2	101,4
1989 шера ийс беттаца нийсйича дегIаахара темпаш	112	106	103	112

РОЗНИЧНИ ТОВАРООБОРОТИ МАЬХАХ ДАЬ ГIУЛАКХАШИ

1990 шера ийс бетта бола розничн товарооборота боарам, юкъара кхача а тIехьа дIалаьрхIача Къулбаседа Кавказа ерригача автономни республикашка соахка цу юкъа хинначул дикка лакхбеннаб.

ДегIаахара темпаш эггара лакхагIа я Нохч-ГIалгIай АССР-е, хIаьта хоадамболлаш аьлча:

(проценташца)

	Нохч-ГIалгIай АССР	Къулбаседа ХIирий АССР	Черсий-Балкхарой АССР	Дагестански АССР
Соахка ийс бетта хинначул дегIаахара темпаш	125	119	115	118

ДукхагIа маьхалдаьхад массе а тайпа чкъаьрий, чкъаьрий консерваш, ганарий даьтта, барзкъаш, трикотажни изделеш, телата кога гIирс.

Хала да шурий продукци, колбасни изделеш, баьцадараш кхачан рынке эца.

Эсала дегIаух бахача наха Iалаьмате чIоагIа хоатташ дола товараш арахецилга Къулбаседа Кавказа ерригача автономни республикашкарча промышленни предприятешка. Царех я мебель, плащаш, куpткаш, телата кога гIирс, берийи боккхагIбарийи хлопчатобумажни колготкаш, маIача наьха носкеш, тIехнаьха дувхаду пазата барзкъаш, ииттта кхыдараш.

СТАТИСТИКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ РЕСПУБЛИКАНСКИ УПРАВЛЕНИ

10 нояб[рь]

КХЕТА[…]

Кхо ди мара юкъе юкъ йоацаш деэдеш да Сийлахьча Октябра цIейи, Советски милице Дии. КIоарга маIан долаш да уж событеш цхьан езъеш хилар. Советски Iаьдала эггара хьалхарча декретех цаI дар Халкъа милици хьакхоларах дола декрет.

Тахан вай милице 73 шу дуз. Тахан вай декхар да советски милице кховзткъей кхойтта шера хьабена никъ дагабоха. Хиннай цу новкъа йоккхий коталонаш, хиннад кхоачамбоацараш а гIожа гIалаташ а.

Советски милице юстара дерригача общества вахара. Цудухьа, вай вехаре хиннача харцонех кIалхаръяьнаьц из. Бакъда, тахан вай историна анализ еш, цхьайолча хана гуш хул деррига мел хиннар геттара аттa къоастаде. Iаьржен кIайн мара босс боацаш сурт дилла гIерташ нах болга. Из харцахьа да. Вахара сурт меттаоттадеш дукхадукхагIа бассараш эш.

Харцахьа да Сталински гIозаро мохк а дерригача къамашта а тIаоттаяьча репрессешта уж чакхйоахаш хинна органаш бехке я яхилга. Шеко яц, халкъа гарга чIоагIа бехке я цу замалахьа хинна бокъо лораю органаш ,бакъда таханарча милиционерашта. 20—30 шу даьнача кагийча наха,

[…]

къамаьл деш а. Цхьабараш мо тIачувхац царна Руслан, бегбахац, совдар дувцац. Шеяьча нарушенеща дух тIа воахх, законех доагIар хьаду, тIехьагIа изза морг дерг доацаш профессиональни хьехар ду, «Гаишникашта» цул чIоагIагIа эшаш хIама а дац, къаьстта хIана — вай нравственность, порядочность, эхь-эздел, къахетам нийсо вай вахаре юхачуерза йолаеннача замаллахьа.

— Сай балха тIа эггара керттера аз лоархIар — нийсхо, нахацара эхь-эздел закон да, — аьлар Руслана

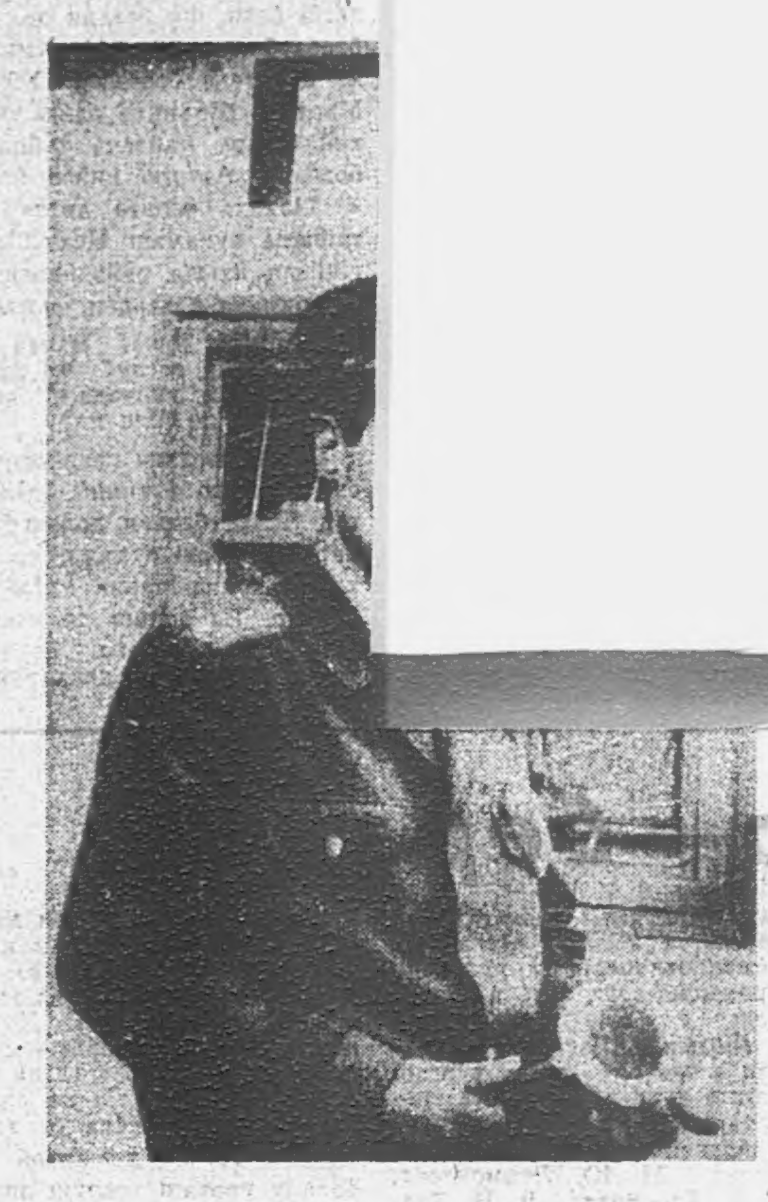

Цечоев Мухарбика Сунженски РОВД ГАИ инспектор волаш къахьега дукха ха яц. Бакъда, лоацача юкъа ше дикача оагIорахьара дIавовзийтав цо коллективе.

Йоачан яр аьнна, екхан яр аьнна хаддаза наькъа правилаш телхаеш водитель вий хьожаш хул из ший посте. Эшшача моттиге оарцагIволаш ва, бакъда, машен лехкара бокъонаш телхаеча водителa доагIIаш дола таIазар де кийча ва.

Ши шу хьалха «Райогрохим» объединене коллективо хьожаваьвар Мухарбек ГАИ балха.

СУРТА ТIА: автоинспектор М. ЦЕЧОЕВ.

М. МАМЫШЕВА сурт.

[…] объектаех цхьаккха яйха моттиг хинна йоацилга. Из ииттта хилара кIезига дакъа юкъедихьадац Угурчиев Мухьмад-ЗахIир керте латтача взводо а.

Новкъосташа, РОВД кулгалхоша лоархIаш а сийдеш а ва из. 21 саг ва цун коллективе. Царна юкъе барт тоабе, уж кхотабе, доагIар хIаранегара хьадеха ховш ва Мухьмад-ЗахIир.

— Милице болх школе вагIача хана денз безабенна вар со, — йоах цо.

Экажкъонгий-Юрта вахаш а цига хьалкхийна а ва Угурчиев. Укхаза юкъера школа чакх а яьккха эскаре гIулакх де вода из. Цига лу цун БАМ караерзаярах йола медаль а. Эскарера цIавеча денз Назрановски райотдела органашка болх беш ва. Укхаза болх беча юкъагIа ше гIулакхах, дика кхеташ волга дIахайтад цо. Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университета 6-гIача курсе заочно дешаш ва Угурчиев хIанз.

[…] заводера сверлилкашта эша двигателаш лочкъаеш боахкачара хьалийцаб къуй. Уж бехктокхаме а эзаб.

ХIанз рыночни экономика юкъейоалаеча хана, отдело договораш увттаду предприятешца а организацешца а. Экономически ларда тIа оттабе лерхI цар шоай болх.

— Проблемаш дукха я тха, — йоах Мухьмад-ЗахIира, хIаьта эггара чIоагIагIа Iаткъар транспорт ца тоъалга да. Из проблема оаха укх тайпара къоастаяьй: болхлочо доалахьара машин балха гIулакха лелаю, хIаьта отдело цунна бензина ахча а лу. Амма цIаьхка цхьа проблема а я тха къоастаеезаш. Назрановски РОВДа дукхагIа бола болхлой юрташкара ба, массанега а яц машинаш. ТIаккха обеда гаьнна дIаваха ха а мича хуя, буфет укхаза хIаеллара чIоагIа аьттув хургбар тха.

У. САПРАЛИЕВ.

СУРТА ТIА: милицен вокхагIвола сержант.

М.-З. УГУРЧИЕВ автора сурт.

Москве Хлебозаводской проезде хьайийлай 1945 шерал хьалхагIа арахийца хиина автомобилаши мотоциклаши юхаметтаоттаеш йола мастерскеш. Уж мастерскеш—вежараша ЛомаковгIар вIашагIъеллача «Ретор-мотор» яхача дезала подразделенеех цхьанне. Цун говзанчаш къаьнара техника лохаши кIалхарйоахаши мехка гIолла лийнна ца Iеш, цар цун даьшта новкъостал ду цунна ремонт ярцеи запчастащцеи.

Фирма декхарех цаI — къаьнарча автомобилийн мотоциклийн музей Москве хьаяр. «Тха говзанчашта йовзаш я цу тайпара техника юхаметтаувттаеш йола дунен стандарташ, цудухьа царга хьежжа цар болх а бу, — аьлар ТАСС-а корреспондентага «Ретро-мотора» президента Ломаков Дмитре. — Автомобилий белгталара маркаш лахен юхаметтаоттаен заказаш кхаьчад тхога Австререн Голландерен. Уж лаха новкъостал дергда тхона дукха шераш хьалхагIа денз оаха увттаьяча къаьнарча машиний даьй картотеко.

Дукха ха йоацаш «Ретро-мотора» ларда тIа вIашагIъеллай автомотокъоанал езарий клуб.

СУРТА ТIА: «Ретро-мотор» яха дезала кооперативи цо юхаметтаоттаяь 1935 шерара «Хорх-853» яха автомобили. Алексей Александровича йоах, из машен маршала Геринга хиннай. Из юхаметтаоттаеш 3 шу даьккхад, хIаьта лохаш — 8 шу совгIа.

(ТАСС фотохроника).

Л. ПАХОМОВАЙ сурт.

СПОРТ

Стамбуле яьха коталонаш

Вайна ма харрахьа укх деношка Турци яха я Нохч-ГIалгIайчен кIалтохара сборни команда.

Шин дийнахьа цига лаьттача йоккхийча яхьашта юкъе дакъа лоацаш бар СССР-ера, Болгарера, Румынера, Чехославакера, Грецера спортсменаш.

Хетачох, эгтара ирагIа бола къовсам эттар 100 кг. дозал йолча весе. Атта-м цхьаккха а котало хиланзар, бакъда вай белгалъяккхача весе геттара хала яр из яьккха.

Из котало яьккхар вай мехкахочо А. Токаева. Дегчура дIаькъал вир из ерригача командас.

Ишта белгала баха беза коталонаш яьха вай республикера спортсменаш А. Бадалов (74кг.), Р. Умаров (82 кг.). Цар яьхай шоллагIйола призовой моттигаш.

ХIаьта вай спортсменаш З. Нуцалхановеи (82 кг.), М. Гетагажевеи бронзови призераш хилар.

Яхьаш чакхйоалаш кхы а цхьа котало яьккхар НГIАССР командас. ДикагIа ба аьнна белгалбаьхача арбитраштa юкъе вар Э. Эльбиев.

Командашта юкъерча зачетех вай республикерча сборни командас шоллагIа моттиг яьккхай.

С. ВАХАЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

10 НОЯБРЬ
ШОАТТА
I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — Документальни фильма премьера.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даймехка тIеи тIа.
11.00 Iуйрийнара сакъердаме программа.
11.30 — «Дунен [illegible]». Альманах.
12.30 — «УнахцIено».
13.15 — Юрта сахьат. Панорама.
14.30 — Марафон-15.
16.00 — Саги закони. Правовой видеоканал.
18.30 — Россен парламентски вестник.
18.45 — СССР Гостелерадио музыкальни коллектива концерт.
19.35 — «Осенние корабли» яха мультфильм.
19.45 — «На темной стороне Луны» яха художественни фильм. 4-гIа сери.
21.00 — Ха.
21.40 — Шахматий дунен чемпионат.
21.35 — Советски милиценна хетадаь концерт.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е дIаотта!
8.15 — Концерт.
8.45 — Эрсий къамаьл.
9.15 — Документальни фильма премьера.
10.15 — Киноконцерт.
12.00 — «Щун ... шерал тIех ха яле».
12.45 — Мультфильм.
13.15 — И. Кальман.
14.30 — «Советская Россия» яха виденанал.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — Документальни фильм.
17.30 — «И думы сердца в песню перелью» яха передача.
18.35 — Музыкальни открытка.
18.40 — «Сердало» газета: харцой нийсхон». Передаче дакъалоац газета кердача редактора Чахкиев СаIидеи редакце журналисташеи (гIалгIай меттала).
19.20 — Концерт.
20.00 — Бийса даькъала хийла шуи, бераш!
20.15 — Теннис.
21.00 — Ха.
21.40 — «Ревизор» яха фильм-спектакль.

11 НОЯБРЬ, КIИРАНДИ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 1-ра сери.
10.05 — Документальни фильм.
10.15 — Мультфильм.
11.00 — Фольклорни коллектива концерт (Минск).
11.25 — Саг. Лаьтта. Вселенни.
12.30 — Ха.
15.30 — Ха.
15.45 — Концерт.
16.20 — Документальни фильм.
16.45 — Мультфильм.
17.00 — Берашта йола телепрограмма.
18.30 — «СССР-е бизнес е? Из дулургдолаш хIама да».
19.45 — Халкъа ашараш.
19.55 — «Жизнь Клима Самгина» яха художественни фильм. 1-ра сери.
21.00 — Ха.
21.40 — Цхьалха а дани а долчох.
21.45 — П. И. Чайковский. 100 романс.
22.10 — Теннкий фильм-концерта премьера.
23.00 — Футбольни обозрени.
23.30 — Ха.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Документальни фильм.
8.35 — Иллеш дIаоал В. Шуваловс.
9.05 — Мультфильм.
9.35 — Эрудитий разминка.
10.40 — Телеочерк.
11.25 — «Пожалуйста, возьмите меня к себе» яха телефильм.
12.30 — Дунен халкъашта юкъера Берлински марафон.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — Телефильм.
18.05 — «Пхенне тIа итта техача».
18.20 — Мультфильм.
18.30 — Информационно-публицистически программа.
19.10 — Хоамаш, реклама.
19.15 — ГIалгIай автономи: СССР Лакхехьарча Советé вIашагIкхетар.
20.00 — Дунен рынкага бода никъ.
21.00 — Теннис.
21.40 — «Виктория» яха художественни фильм.

РАДИО

8 НОЯБРЬ, ЕРА

8.15. — Позывнеш. Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
11.00 — Халкъа эзделах йола беседаш (нохчий меттала).
11.15 — 12.00 — Дезача ден концерт дIахо хьо.
17.15 — Вай музыкальни культура.
18.00 — 19.00 — Лирически безаме хилар. Концерт.

9 НОЯБРЬ, ПIАЬРАСКА

7.30 — Позывнеш. Передачай программа.
7.35 — Объявленеш.
7.45 — 8.00 — Керттера гIулакх — наьха йоакхо (гIалгIай меттала).
8.15 — 9.00 — Моаршал да шуга!
11.30 — 12.00 — Кiиранден музыкальни программа.
15.15 — «Дешархо» (нохчий меттала).
15.30 — Концерт.
16.00 — Литературни нохч-гIалгIайче.
16.30 — Реклама.
16.40 — 17.00 — Эрмалой малеш.
18.00 — 19.00 — Иллеш дезачарна дола концерт.

10 НОЯБРЬ, ШОАТТА
СОВЕТСКИ МИЛИЦИ ДИ

7.30 — Общественни порядок еш хатIа латтараш
7.45 — 8.00 — Объявленеш. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 — «Юртара вахар» (нохчий меттала).
10.15 — «Могашхилар» яха радиожурнал (гIалгIай меттала).
10.35 — Реклама.
10.40 — Литературни нохч-гIалгIайче.
11.00 — «Школьни глобус».
11.30 — 12.00 — Юрта быте гIуланхаш.
15.15 — Милици болхлошта дола концерт.
16.00 — 17.00 — «Музыкальни почта».
18.00 — 18.30 — «Зори Кавказа» яха радиожурнал.

11 НОЯБРЬ, КIИРАНДИ

7.30 — Позывнеш. «Юртара цIаьскараш».
7.45 — 8.00 — Перестройка: публициста бIаргашца (гIалгIай меттала). Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — «Юртара вахар» (нохчий меттала).
8.45 — 9.00 — Предприяти куц дикая я (гIалгIай меттала).
11.15 — 12.00 — «Даьхе — са бIаьсти» яха Нохч - ГIалгIай композитрий произведеней музыкальни композици.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.00 — ЦхьоагIо чIоагIа я (гIалгIай меттала).
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — Музыка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — Музыка.
18.40 — Нахи, шераши, вахари (нохчий меттала).

IАЗАП ТIАОТТАДАЬРИЙ ЦIЕРАШ ЯХА

Дукха шераш да аз «Сердало» хьаяздy а деша а, дукха деза сона сай наьна метталара газет. Дег чу ювшаш хул дукха материалаш а.

Дег тоха ца луш вуссаргвац, газето 21 июне укх шера кепа теха «Зулам.. Бекхам боацаш да-те из?» цIи йола материал йийшача. МалагIа бехк, фу бахьан долаш боабаьб маьрша нах. Хайбахе цIи теха боагабаьб, Урус-Мартане больнице баьда унахой эгтара къизача тайпара боабаьб. Авторо нийса йоах «...ТIаккха мишта аргда цу тайпара зуламаш Нохч-ГIалгIайчен кхыча райцентрашка а юрташка а даьдац, аьнна».

ДIа уйла йича, малав из тайпа хIама республика кхыча юрташка хиннадац, аьнна, тешал де йиш яр?

Вайнаьха дика патриотически гIулакх а хинна дIаэттад Даьхе бахьан долаш байнарий цIераш гулъяр, уж ма хулла дукхагIчарна дIайовзийтар. Из долаш да кхыча хьалкъий а. Шеко йоацаш вайх хIара вар декхарийла ва вай къаман бехк боацаш Сталинон цун гонахьарча бIехача гIозарон баьча тийшача балхах байнарий цIераш йиц ца е, цул совгIа, вай мехках доахаш, мича вахав ца ховш вайначун цIи йиц ца ер.

Iалаьмате хала а хийтта, дега бохам баьлар сона лакхе цIи яьккха статья аз йийшача. Дерригача дуненна йовзаш я Хатынь, Лидице, Сонгми, Сабран Шатилаи. Бакъда, Хайбаха цIи наха кIезига йовз, кхыметтел Нохч-ГIалгIайче бахачарна а. ХIаьта, йовза декхар дар укх дерригача дуненна, хIана аьлча цига боагабаьраш (топаш техаяц, хьалъахкабац) лаьттан тIа даьха кхыдола адамаш санна нах боландаь, вайнах хилар мара царна гунахь хIама ца хиннадаь.

Саг моллагIча хьала тIа нийслой а адамий оамалах ваьнна хила йиш яц. ТIема къизал яйна яле а, дукиха а дукхагIбараш из оамал дIаялаиза бисса хиларах шеко яц. ХIаьта а са эIамига къам мехках доаккхача дийнахьа дукха нийсбеннаб бе йоаллачул тIаювхачул совгIа хIамахьа ца эцийтараш. Шийлача дуг шо, дIайха барзкъеи яа хIамеи хьаэца яхаш хьехар деш новкъостал дераш а хиннабац кIезига. Уж дукхагIа хилба вай! Со ала йиш йолаш ва: вайнах сел йоаккхача къизалах чакхбаьнна бале а, шоай дегашка из йоалаш бац, аьнна.

Цхьаькха а да сога хаьттача де дезаш. ХIанз а тIехь дийна а болаш, персональни пенсешца Iаьдало IалашбаЬ, йоккхий квартираши дачаши йолаш, шекбоацаш бахаш ба цу ханашка адамашта таIазар тIалоаттадаь, репрессеш чакхъяьха дукха нах. Уж хьагуча баха а законашка хьежжа бехктокхаме оза а беза. Укхаза, зулам даь дукха ха яьннай яхилга теркалде дагIац. Хано дIадаккха йиш йолаш дац цар даь зулам.

С. МЕРЕШКОВ,
Назрановски района Аьлти-Юрта вахар.

Вахар—берашта

Сийрдача бIаргий хьаькъале, уйлане бIарахьажар. Лакха эрудици йолча, ший болх дукхабезача вай ханарча педагога тIеххоза оамалаш— уж я цун эгтара хьалха бIаргагу белгалонаш. Из я № 2 йолча Орджоникидзевски, юкъерча школа эрсий меттеи литературеи хьехархо Л. Солянникова. Из М. Ломоносова цIерагIча Московски государственни университета журналистски факультета выпускница я. Со се хьехархо я, хетаргахьа, берашта урок мишта яла езеи царга фу дувца дезеи ховш а я, цхьабакъда, Людмила Васильевнас дечо со а цецъяьккхар. Цо берашта групповой декхараш тел. Уж да, масала, «дешашцара гимнастика», «дидактически къовсам», «хьаькъала тIалатар, яхараш санна дараш.

Цу педагога пайда ийбеча ловзара элементаша берашта Iомаю коллективизм, новкъостал. Цул совгIа берашта а аттагIа я цун уроке, хIана аьлча, дIа-хьа а ца бухьаш, бийхкача санна баьIа безац цар. Цудухьа хьехархочоаи берештеи юкъера гIуланхаш демократичнегIа а хул, цун урокашка гIад даха а ух бераш.

Людмила Васильевнас дукха а кхетаде атта хургдолаш а дувц дешархошта сийлахь-боккхача эрсий поэтех а йоазонхойх а А. С. Пушкинах, М. Ю. Лермонтовх, С. А. Есенинах, Л. Н. Толстойх, и. кх. дI. а.

ХIаьта мел хоза дувц цо художникех, шийна мел дика бовз цунна уж а еррига изобразительни искусство а. Из ший безам а шийна мел ховр а берашта дIалу цо. Художественни сурта цхьаккха а деталь юсац цо белгал ца еш а берий теркем тIа ца оазаш а. Кхыметтел эсала ба аьнна цIи дIаяха дешархой а болалу урокаш хоалуш дикагIа Iомае — сел кхетае атта а дега чу кхаш а, бера сакхетамга кхоачаш а я цун урокий позэи.

Лакха профессионализм хиларо гIо дир цунна ший коллегашта юкъе сий дакиха. Беррига коммунисташ раьза а болаш парте мугIарашка дIанийцар из. ХIаьта хIанз коммунисташка фу хьал да ховш ма дий. Массе а оагIорахьара, водачо а воагIачо а етт царна хIанз.

Цхьаболчарна хет тахан парти езац аьнна.

— Парти вайна езаш я,— йоах Л. Солянниковас. — ХIаьта цхьаццаболча парте членаша шоаш воча оагIорахьара хьахьекха бале, царна моттиг яц вай мугIарашка.

Хьехархо теркам тIабахийта хьеж мехкарча политически хьалага, цун чIоагIа хьашт да вайх фу хургда.

ХIаьта партера хьаяла дага а дехадац Л. Солянниковна, хIана аьлча, тахан, парти воча хьал тIа йолча хана, цун мугIарашкара вадар тийшаболх бар да аьнна хет цунна.

Г. АНЦУПОВА.

Редактор
С. И. ЧАХКИЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехI токхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностех транспортаь — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинарей, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 3233.